

СІНТАКСІЧНЫЯ СРОДКІ МАЎЛЕНЧАЙ ВЫРАЗНАСЦІ Ў БЕЛАРУСКІХ ЗАМОВАХ

Зуеўская В. У.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. Хлусевіч І. М.

У старажытнасці жыццё чалавека было надзвычай цесна звязана з прыродай. У той час людзі не маглі растлумачыць з’явы навакольнай рэчаіснасці, маглі толькі пакланяцца прыродзе і прасіць яе быць літасцівай да іх. Людзі шукалі такія словы, пры дапамозе якіх можна было б дамовіцца з прыродай, уздзеінічаць на розныя стыхійныя з’явы.

У даўнія часы беларусы таксама верылі ў магічную сілу слова, верылі, што слова можа аберагчы ад хвароб і ў цэлым дапамагчы ў жыцці. Так у беларускай вуснай народнай творчасці ўзнікаюць замовы – прэзаічныя, часам рытмізаваныя творы формульнага характару, якім прыпісвалася магічная сіла.

З’яўляючыся формай магічнага фальклору, беларускія замовы вылучаюцца надзвычайнай моўнай выразнасцю: менавіта мова, з яе багатымі магчымасцямі, служыць у іх асноўным інструментам для стварэння магічнай атмасферы і дасягнення жаданага эфекту.

Каб як мага дзейсней паўплываць на аб’екты замоў, у апошніх выкарыстоўваюцца самыя розныя сінтаксічныя сродкі маўленчай выразнасці. Да найбольш пашыраных у замовах сродкаў маўленчай выразнасці адносіцца анафара, эпіфара, стык, гемінацыя, паліптот, полісіндэтон, асіндэтон, сінтаксічны паралелізм. Далей праілюструем выкарыстанне пералічаных фігур маўлення ў тэкстах беларускіх замоў, апублікаваных у кнізе “Вадзіца-царыца, усяму свету памачніца” [1].

Як вядома, **анафара** – гэта паўтор тых самых слоў, групы слоў, сказаў у пачатку тэкставых фрагментаў. Гэту фігуру маўлення назіраем, напрыклад, у замове ад рожы (для нагляднасці дадзеную і іншыя разглядаемыя намі фігуры маўлення вылучым курсівам):

Сам Гасподзь Бог рожу з нябёс сеяў,
Рожу белую, рожу сінюю, рожу пухлую,
Рожу прыгаворную, піцвяную, едавую, пасланую...

Эпіфара (паўтор аднолькавых слоў у канцы сказа) выкарыстана, напрыклад, у замове ад усіх хвароб:

Хадзі, мой сыночак, на сіняе мора,
А на сінім моры белы камень ляжыць,
А на камені касцёл *стаіць*,
На касцёле прастол *стаіць*.
На прастоле сам Езус *стаіць*...

Стык (стылістычную фігуру, якая заключаецца ў тым, што асобныя словы, словазлучэнні, якімі заканчваюцца вершаваныя радкі або цэлыя строфы, паўтараюцца ў пачатку наступных радкоў або строфаў) назіраем у наступнай замове ад рожы:

У чыстым полі стаіць *каменны мост*.

На тым *каменным мосце* стаіць *залатая царква*,

У той *залатой царкве* звоняць трое званоў...

Гемінацыю, ці кантактны паўтор слоў ці словазлучэнняў у пэўнай паслядоўнасці, бачым у наступнай замове ад рожы:

Красачкі, красачкі, хто вас садзіў?

Красачкі, красачкі, хто вас паліваў?

Паліптот (фігура маўлення, заснаваная на ўжыванні слова ў мікра-кантэксце ў розных сваіх граматычных формах) выкарыстаны ў замове ад звіху і ўдару:

Звіху, звіху, не будзь тут ліху,

Жылка з жылкаю, костачка з костачкаю,

Сустаўчык з сустаўчыкам,

Як на асіны лісцінка дрыжыць,

Так *жылка ў жылку* хай кроўка бяжыць...

Полісіндэтон (стылістычны прыём, сутнасць якога заключаецца ў выкарыстанні тых самых злучнікаў паміж аднароднымі словамі) ўжыты ў замове ад начніц:

У сінім моры, у чыстым полі там стаіць дуб

Без галля *і* без калля *і* без кары *і* без лісця *і* без нічога...

Процілеглы сінтаксічны прыём – **асіндэтон** (адсутнасць злучнікаў з мэтай узмацнення экспрэсіі, дынамічнасці) – назіраецца ў наступнай замове:

Прачыстая Божая Маці, прыступай, памагай Марусі ўрокі шаптаці.

Урокі ўрочышча *мужчынскія, хлапечыя, жаночыя, дзявочыя*,

Падручныя, прыстрэчныя, вадзяныя, ветраныя...

Як відаць з прыведзеных вышэй прыкладаў, тэкст усіх замоў **пабудаваны на сінтаксічным паралелізме** – экспрэсіўнай сінтаксічнай фігуры, калі фрагменты тэксту арганізаваны па адным структурным тыпе, што стварае ўнутраную сіметрыю:

Дзе сонца ўсходзе,

Там балезнь праходзе.

Дзе зара ападае,

Там балезнь прападае.

Немагчыма знайсці замову, у якой нават у адным яе тэкставым сегменце быў бы выкарыстаны толькі адзін нейкі сінтаксічны сродак маўленчай выразнасці. Сінтаксічныя сродкі маўленчай выразнасці сплятаюцца ў тэксце замовы ў дзівосныя камбінацыі, што яшчэ больш павялічвае яго экспрэсіўнасць, што абумоўлена асноўнай, прагматычнай, функцыяй гэтага фальклорнага жанра.

Літаратура:

1. Вадзіца-царыца, усяму свету памачніца : беларускія замовы з пераказам на рускую і перакладам на англійскую мову : іл. выд. з гукавым дадат. / запіс і ўклад. Т. В. Валодзінай. – Мінск : Беларуская навука, 2025. – 176 с.

ДЗІЦЯЧЫЯ СТЫЛІСТЫЧНА МАДЫФІКАВАНЫЯ ФОРМЫ АСАБОВЫХ ІМЁН (НА МАТЭРЫЯЛЕ ВЁСКІ МАЛІНАВАЯ СМАРГОНСКАГА РАЁНА)

Кабак П. Р.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. *Варановіч В. Л.*

Развіццё сацыялінгвістычных даследаванняў спараджае з часам узнікненне новых адгалінаванняў у межах гэтай інтэрдyscyплінарнай навукі. Адным з такіх стала сацыянамастыка, якая мае непасрэднае дачыненне да праблемы ідэнтыфікацыі і самаідэнтыфікацыі чалавека ў грамадстве. Такая ідэнтыфікацыя мае дынамічны характар і вызначаецца сукупнасцю моўных і сацыякультурных з’яў [1, с. 22].

Значную цікавасць для сацыянамастыкі ўяўляе аналіз ужывання ў той ці іншай мясцовасці мадыфікаваных словаўтваральна і стылістычна неафіцыйных формаў імён. Поўная форма імені характарызуецца аднесенасцю да афіцыйна-дзелавага стылю або ўспрымаецца як стылістычна нейтральная. У апошнім выпадку яна служыць толькі сродкам адрознівання адной асобы ад другой, не выяўляючы якіх-небудзь адносіны да асобы. У гутарковай сферы, якая характарызуецца неафіцыйнай абстаноўкай, звычайна выкарыстоўваюцца не афіцыйныя поўныя формы імені, а размоўна-бытавыя, якія найчасцей маюць эмацыянальна-ацэначную афарбоўку.

Неафіцыйныя імёны па сваім ужыванні неаднародныя. Адны з іх агульнавядомыя і агульнаўжывальныя (*Ваня, Саша, Толя, Пеця*) і выкарыстоўваюцца побач з поўнымі афіцыйнымі імёнамі пераважна ў вусным маўленні. Іншыя – абмежаваныя ва ўжыванні – звычайна маюць у сваёй структуры афіксы (пераважна суфіксы) суб’ектыўнай ацэнкі (*Ван-ц-ё, Дым-он, Аліч-ок*). Яны выкарыстоўваюцца асобнымі сем’ямі, паміж сябрамі, блізкімі, на пэўнай тэрыторыі, у пэўным населеным пункце і г. д.

Адзначым, што імёны ў спалучэнні з пэўнымі словаўтваральнымі афіксамі могуць набываць наступныя віды стылістычнай афарбоўкі: нейтральную, ласкальную (памяншальна-ласкальную ў адносінах да дзяцей), зневажальную, іранічную, фамільярную. Адзначна казаць пра тое, якую афарбоўку мае імя ў пэўнай сваёй форме, таксама не зусім правільна, паколькі ў розных сітуацыях маўлення адна і тая ж форма можа набываць розную афарбоўку.